

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมขององค์กรธุรกิจให้แก่สื่อมวลชน” ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาการรับรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของสื่อมวลชน และการดำเนินกิจกรรมขององค์กรธุรกิจ โดยแบ่งหัวข้อของแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยออกเป็น 4 หัวข้อ เพื่อสะดวกในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของสื่อมวลชน ประกอบด้วย
  - แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา
  - ทฤษฎีการให้ความรู้
3. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมขององค์กรธุรกิจ ประกอบด้วย
  - แนวคิดการตลาดเพื่อสังคม
  - แนวคิดการประชาสัมพันธ์องค์กรธุรกิจเอกชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่มีผู้ศึกษาวิจัยมาแล้ว

1. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ

การนำแนวคิด “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” มาใช้อธิบายการศึกษาครั้งนี้เพื่อพิจารณาว่า การที่องค์กรธุรกิจแสดงบทบาทและหน้าที่ในการจัดกิจกรรมสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมให้แก่สื่อมวลชน เป็นเพราะองค์กรธุรกิจตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือเป็นเพราะสาเหตุใด กิจกรรม และหัวข้อสนองตอบต่อแนวคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือไม่ โดยนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจการขององค์กรธุรกิจว่าสอดคล้องตามแนวทางการอนุรักษ์หรือไม่

ก่อนที่จะศึกษาเรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติก่อนเพื่อที่จะทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Conservation) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource Management) นั้นเป็นไปอย่างถูกวิธีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ความหมายของการอนุรักษ์

Dassman (1980) และเกษม จันทร์แก้ว (2530) บรรยายการอนุรักษ์ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า conservation หมายถึง “การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด” หรืออาจมีความหมายอีกประเด็นหนึ่งก็คือ “การใช้ทรัพยากรสมเหตุสมผล” (rational use) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ใช้ทรัพยากรวันนี้ต้องคิดถึงว่าวันข้างหน้าต้องมีใช้ด้วย” และอาจรวมความได้ว่า การอนุรักษ์นั้นเป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามหลักวิชาการเพื่อการมีใช้ในอนาคค

การอนุรักษ์นั้นถือว่า ทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทสามารถนำมาใช้ได้ แต่ต้องเป็นการใช้อย่างระมัดระวังให้เป็นไปตามหลักวิชาการแต่ละประเภทของทรัพยากรธรรมชาตินั้นๆ โดยวิธีปฏิบัติ แล้ววิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นอาจเป็นวิธีหนึ่งวิธีใดก็ได้เช่น เก็บเกี่ยวจากพื้นที่เฉพาะในส่วนที่ออกเวย เก็บเกี่ยวทั้งหมดของทรัพยากรนั้นๆ การเดินสัมผัสหรือเดินชมด้วยสายตาโดยไม่มีการเก็บเกี่ยวส่วนหนึ่งส่วนใดเลย หรือเป็นการใช้ทรัพยากรในลักษณะเชิงพาณิชย์ เช่น การขายธรรมชาติ เป็นต้น บางครั้งก็อาจใช้ทรัพยากรนั้นเฉพาะให้เป็นที่พักของทรัพยากรอื่นๆ ดังจะเห็นได้ว่าการใช้ทรัพยากรนั้นอาจไม่เปลี่ยนรูปทรงของทรัพยากร และอาจใช้โดยการเปลี่ยนรูปทรงหรือเก็บเกี่ยวออกจากพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นต้องทำความเข้าใจให้ผู้เรียนรู้อย่างถูกต้องว่าทรัพยากรประเภทใด มีวิธีการใช้เฉพาะอย่างไร หากดำเนินการผิดพลาดแล้วทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ไม่มากนักน้อย (IES, 1981 และ Watt, 1973)

นิวัติ เรืองพามิช (2517:3) กล่าวว่า “การอนุรักษ์” (Conservation) หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลานานมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด

“Conservation is the protection of resources need for the existence and pleasure of human being, conservation in the wise use as opposed to either broading or wasting of such resources in order to benefit the largest number of person in present and future,” (New Standard Enyolopedia : 528)

คำจำกัดความข้างต้นนี้ตรงกับหลักการที่ถือเป็นหัวใจสำคัญของการอนุรักษ์ที่นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล (2504) ผู้บุกเบิกแนวความคิดด้านการอนุรักษ์ในเมืองไทยได้ให้ไว้ 3 ประการคือ

1.การอนุรักษ์ คือ การสงวน (to preserve) หมายถึง การเก็บรักษาของที่หายากและมีจำกัดเอาไว้ เพราะหากนำมาใช้อาจจะเกิดผลเสียหายจากการหมดสิ้นหรือความขาดแคลนสิ่งนั้นได้

2.การอนุรักษ์ คือ การป้องกันการสูญเสีย (to prevent waste) หมายถึง การป้องกันการนำมาใช้ซึ่งสิ่งที่มีอยู่ ไม่ให้มีการสูญเสียเกิดขึ้น โดยใช้เพียงปริมาณที่พอเหมาะกับความต้องการเท่านั้น

3. การอนุรักษ์ หมายถึง การหาทางเพิ่ม (to increase the supply) หมายถึง การหาทางเพิ่มเพื่อให้มีมากกว่าก่อนที่จะนำไปใช้ต่อไปในอนาคต และหากมีอยู่บ้างแล้วก็ต้องหาทางพัฒนาให้มีใช้ได้ตลอดไป

หลักการทั้งสาม คือ สาระอันเป็นหัวใจของการอนุรักษ์ หากทำการอนุรักษ์โดยขาดหลักการข้อหนึ่งข้อใดไปก็ถือว่าการปฏิบัติการอนุรักษ์นั้นไม่ถูกต้องและขาดความสมบูรณ์

ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ

เกษม จันทรแก้ว (2523) กล่าวว่า ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละที่แต่ละแห่ง เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า ดิน อากาศ แร่ธาตุ ฯลฯ และมีประโยชน์ สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้ในทางใดทางหนึ่ง หรือมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ

ประเทือง มหารักษ์กะ (2515:3) ได้แบ่งทรัพยากรธรรมชาติออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ประเภทที่ใช้แล้วไม่หมดสิ้น (Inexhaustible Resources) ได้แก่

1.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่เปลี่ยนแปลง (Unmutational Resources) ได้แก่ พลังงาน ดวงอาทิตย์ พลังงานลม อากาศ เป็นต้น

1.2 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วเปลี่ยนแปลงไป (Mutationnal Resources) เช่น น้ำ ดิน พื้นที่ว่างเปล่า

2. ประเภทที่ใช้แล้วหมดสิ้นได้ (Exhaustible Resources) ได้แก่

2.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดสิ้นไป แต่สามารถรักษาให้คงอยู่ได้ หรือสามารถปรับปรุงให้คืนสภาพปกติได้ หากยังไม่สูญพันธุ์ (Renewal Resources) ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า มนุษย์

2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ ที่สามารถอุปมาประดุจใหม่ได้ (Reusable Resources) ได้แก่ โลหะต่างๆ เช่น เหล็ก ทองแดง ทองคำ

2.3 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดสิ้นไปเลย (Nonreusable Resources) ได้แก่ ถ่านหิน น้ำมัน และอโลหะหลายชนิด

การแบ่งประเภทของทรัพยากรธรรมชาติเช่นนี้ก็เพื่อที่จะได้กำหนดนโยบาย และมาตรการในการจัดการกับทรัพยากรเหล่านี้ให้ถูกวิธี และใช้ทรัพยากรทุกประเภทอย่างระมัดระวังไม่ให้สูญเปล่า

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การใช้ทรัพยากรที่ได้สร้างสมไว้ด้วยวิธีการที่ชาญฉลาดเหมาะสม โดยให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด รวมถึงการหามาทดแทนและส่งเสริมเพื่อการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนต่อคนในปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคต

กาญจนา แก้วเทพ (2534 : 6-9) ได้ให้สาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม ดังนี้

1. ปัญหาในระดับความคิด ความเข้าใจ และจิตสำนึก ปัญหาในระดับนี้อยู่ในมิตินามธรรม แต่นับเป็นรากฐานของปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจ ความคิดที่ผิดพลาด และจิตสำนึกที่ไม่ถูกต้องของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เช่น ความเข้าใจผิดที่คิดว่าทรัพยากรธรรมชาติมีไว้ใช้อย่างไม่จำกัด (Unlimited) โดยเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีให้ใช้อย่างไม่มีวันหมดสิ้น ทั้งนี้เพราะเกิดจากการไม่รู้จักแยกแยะประเภทสิ่งมีชีวิตในโลก ปัญหาในระดับนี้เกิดขึ้นในช่วงหลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมนุษย์ไม่ได้พัฒนาจิตสำนึกหรือโปรแกรมในสมองเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมขึ้นมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมนุษย์ได้อยู่ร่วมกับธรรมชาติมาเป็นเวลานานปีโดยไม่มีปัญหานั้นเอง

2. ปัญหาในระดับปฏิบัติการ ปัญหานี้ต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและจิตสำนึกเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ นั่นก็คือ การเปลี่ยนแปลงในภาคปฏิบัติการ ซึ่งอาจจะเริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล การเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาภาครัฐ ตลอดจนไปจนถึงข้อเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ โดยรวมทั้งหมด

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของสื่อมวลชน

ในการวิเคราะห์สื่อมวลชน (Mass Media) ในฐานะเป็นผู้รับสาร (Audience) ซึ่งสาร (Message) ในที่นี้คือ ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม โดยได้รับการถ่ายทอดจากองค์กรธุรกิจว่าสามารถก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึก เพื่อนำไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชน (Mass Audience) อีกทอดหนึ่งนั้น มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ดังนี้

-แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา

-ทฤษฎีการให้ความรู้

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา

การนำแนวคิด “สิ่งแวดล้อมศึกษา” มาใช้อธิบายการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อจะพิจารณาถึงกิจกรรมที่องค์กรธุรกิจนำมาใช้เพื่อสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมให้แก่สื่อมวลชน นำมาประยุกต์เข้ากับวิธีการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยจะทำการพิจารณาว่า กิจกรรมที่องค์กรธุรกิจนำมาใช้เป็นกิจกรรมที่ใช้ในการสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมหรือไม่

ความเป็นมาของสิ่งแวดล้อมศึกษา

ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา แนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้แผ่ขยายไปในหลายประเทศ ความเคลื่อนไหวที่เรียกว่า “Earth Day” ที่จัดขึ้นในเมืองลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2513 ทำให้ประชาชนอเมริกันและชาวโลกมีความตระหนักในเรื่องความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อชีวิตมนุษย์มากยิ่งขึ้น ทำให้ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสันประกาศขอให้ชาวโลกได้ร่วมมือกันป้องกันความน่าเสียดของสิ่งแวดล้อมและขอให้ชาวอเมริกันร่วมมือกับองค์การ UNESCO จัดประชุมนานาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมขึ้นที่เมืองสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในปีพ.ศ. 2515 ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ นักวิชาการในหลายสาขาได้หันมาให้ความสนใจในเรื่องความจำกัดของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการพัฒนาการทางสังคมในด้านอื่นๆด้วย

ดังนั้น ประชาชนและนักวิชาการที่มีความวิตกกังวลในปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงได้มีการศึกษาเพื่อหามาตรการในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นอย่างกว้างขวาง รวมทั้งได้ดำเนินการแก้ไขปัญหามาหลายวิธีการ เช่น การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม การวางแผนการใช้ทรัพยากร การออกกฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ความน่าเสียดในเชิงวิทยาศาสตร์ การสร้างลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน เป็นต้น ขณะเดียวกันได้มีการประชุมหาทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับนานาชาติขึ้นหลายครั้งในที่ต่างๆกัน และครั้งที่สำคัญคือการจัดการประชุมของ UNESCO ที่ประเทศรัสเซียในปี 2520 ซึ่งครั้งนั้นได้วางแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการให้การศึกษาแก่ประชาชนของประเทศต่างๆไว้อย่างชัดเจน นับตั้งแต่การวางเป้าหมาย เนื้อหา วิธีการ ไว้ให้ยึดถือปฏิบัติกัน เพราะถือว่าการให้ประชาชนของโลกได้รู้จักสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้เกิดการประพุดคิดนไปในทางที่จะแก้ไขสภาพความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมลงได้อย่างถาวร

สิ่งแวดล้อมศึกษาเกิดจากแนวคิดที่จะนำการศึกษาามาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยปรากฏเด่นชัดมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2515 เมื่อมีการประชุมขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ที่กรุงสต็อกโฮม ประเทศสวีเดน ซึ่งได้ผลสรุปว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้อย่างถาวร หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2518 องค์การยูเนสโก จึงได้จัดประชุมปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาขึ้นที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย เพื่อเรียกร้องให้ประเทศต่างๆร่วมมือกันในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ศึกษาให้แก่ประชาชนในประเทศของตน และได้มีการประกาศปฏิญญาสากลเบลเกรด (The Belgrade Charter)

นอกจากนี้ ยังได้มีการประกาศว่าทุกประเทศจำเป็นต้องวางโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อพัฒนาประชากรให้มีความรู้ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสำหรับทุกคนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ในระหว่างที่มีการเคลื่อนไหวที่จะแก้ปัญหาในระดับนานาชาติขึ้นนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย เช่น น้ำเสีย อากาศเสีย การสูญเสียป่าไม้ไปเป็นจำนวนมาก ทำให้นักวิชาการสิ่งแวดล้อมของไทยในบางสาขา เช่น นักนิเวศวิทยา นักชีววิทยา และผู้วางแผนการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ให้ความสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศมีการขยายงานทางวิชาการออกไปจนทำให้เกิดความสำนึกขึ้นว่า เรื่องสิ่งแวดล้อมนั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆด้าน แล้วในที่สุด “สิ่งแวดล้อมศึกษา” ก็ได้เข้าไปปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาของไทยในรูปแบบต่างๆกันเกือบทุกระดับการศึกษาตั้งแต่ปี 2521 เป็นต้นมา

ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

นักวิชาการและผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า “สิ่งแวดล้อมศึกษา” อยู่มากมายหลายความหมายดังนี้

กฎหมายสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education Act) หรือกฎหมายสาธารณะฉบับที่ 91-516 (Public Law 91-516) ของสหรัฐอเมริกาได้ให้คำจำกัดความของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในปี 1970 คือ

“สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่โดยรอบ ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น และความสัมพันธ์ระหว่างประชากร มลภาวะ ทรัพยากร การอนุรักษ์ การคมนาคม เทคโนโลยี การวางแผนเกี่ยวกับเมืองและชนบท กับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์” (Walter E. Steidle, 1971, หน้า 21)

สาระสำคัญของคำจำกัดความนี้มีจุดสำคัญอยู่ที่

1. สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นการให้การศึกษา

2. เนื้อหาของสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมโดยรอบทุกชนิด กับความสัมพันธ์ระหว่างประชากร มลภาวะ ทรัพยากร การอนุรักษ์ การคมนาคม เทคโนโลยี การวางแผนเมือง ชนบท กับสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น ในคำจำกัดความของกฎหมายสิ่งแวดล้อมศึกษาของอเมริกันเน้นที่การให้การศึกษาและเนื้อหาวิชาสิ่งแวดล้อม

วินัย วีระวัฒนานนท์ สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงปัจจัยทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อมนุษย์ เพื่อมุ่งสร้างพฤติกรรม หรือค่านิยมแก่สังคมในอันที่จะรักษาหรือปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2530, น. 2) และยังหมายถึงกระบวนการเรียนการสอนวิชาสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายที่สำคัญอยู่ 2 ประเภท คือ

1. ให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และปัญหาทางสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการรู้จักวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่ได้รับจากปัญหาสิ่งแวดล้อม
2. ให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันมีผลมาจากการตัดสินใจโดยตนเอง เพื่อประโยชน์ในการธำรงรักษาสภาวะแวดล้อม (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2530, น.2)

George F. Kneller กล่าวว่า “ถ้าเราต้องการจะให้การศึกษาแก่คน จะต้องรู้ว่าเราต้องการที่จะให้เขาเป็นอะไร” และ “อะไรคือเป้าหมายของชีวิต” (George F. Kneller., 1964) ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกำหนดให้ได้ว่าจะสอนวิชาสิ่งแวดล้อมเพื่ออะไร การจะสอนวิชาสิ่งแวดล้อมจะต้องอยู่บนรากฐานที่ว่า การสอนวิชานี้มุ่งที่จะให้ผู้เรียนหรือมนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกหรือสังคมหนึ่งได้อย่างผสมกลมกลืนกันกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นผู้ให้กำเนิดหรือให้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ โดยราบรื่น

Walter E. Steidle ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาว่า กระบวนการทางการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่โดยรอบ ทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น และความสัมพันธ์ระหว่างประชากร มลภาวะ ทรัพยากร การอนุรักษ์ การคมนาคม เทคโนโลยี การวางแผนเกี่ยวกับเมืองและชนบท กับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Walter E. Steidle, 1971, น.21)

Phillip G. Johnson อธิบายว่า การศึกษาสิ่งแวดล้อมหมายถึง การศึกษาสิ่งรอบๆตัวเรา ทั้งที่อยู่ใกล้และอยู่ไกล ทั้งสิ่งที่เล็กมากจนถึงสิ่งที่มีขนาดมหึมา ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น

Ed Labinowich อาจารย์จากวิทยาลัย San Fernando Valley State รัฐแคลิฟอร์เนีย อ้างความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ James Swan ให้คำจำกัดความสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า อาจหมายถึงการชี้แนะแก่ประชาชน ให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ และปัญหาของสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบมาสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (Ed Labinowich, 1971, น.32)

Mary Lynne Cox Bowman อาจารย์สิ่งแวดล้อมศึกษาจากมหาวิทยาลัยมิชิแกนให้ความจำกัดความสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในปี 1974 ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสาธารณชนให้ได้รับความรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสังคมซึ่งอยู่โดยรอบตัวมนุษย์ เพื่อให้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและรู้จักการจัดการแก้ปัญหาเหล่านั้น (Mary Lynne Cox Bowman, 1974, น.1)

Bernard J. Luoko ผู้เชี่ยวชาญสิ่งแวดล้อมศึกษาชาวอเมริกันและพวกให้คำจำกัดความสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรในเรื่อง 1.ความรู้เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม-วัฒนธรรม 2.ความตระหนักถึงปัญหา เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา และ3.เพื่อจูงใจให้มีการสร้างพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอันจะทำให้ชีวิตมีคุณภาพที่ดี (Bernard J. Luoko, 1982, น.8)

วราพร ศรีสุพรรณ ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาในอีกทัศนะว่า กระบวนการทางการศึกษาที่จะทำให้คนเรารู้จักธรรมชาติ และรู้จักบทบาทและฐานะของคนที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่อย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติพร้อมๆกับอยู่ในสังคมทั้งระดับท้องถิ่น ประเทศ และโลกอย่างปกติสุข (วราพร ศรีสุพรรณ, 2536, น.75)

การศึกษาสิ่งแวดล้อม

รวีวรรณ ชินะตระกูล (2540 : น.73-74) ได้ให้แนวทางการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา ควรอยู่บนพื้นฐานของหลักการหรือคุณลักษณะของสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนี้คือ

1. เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต (Learning for life) สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และในปัจจุบันกิจกรรมของมนุษย์ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สภาพแวดล้อม การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น นับเป็นความจำเป็นสำหรับชีวิต

2. เป็นการศึกษาตลอดชีวิต (Life-long Education) ประชาชนทุกคนเป็นผู้ที่จะต้องได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย เป็นต้น ประชาชนจึงควรได้รับข้อมูล ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต วิทยุ วิทยุทัศน์ เป็นต้น อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. เป็นการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันของมนุษย์ชาติ (Human learning) ปัญหาหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม จะกระทบไปสู่สิ่งแวดล้อมทั้งระบบได้ในที่สุดจึงไม่มีประเทศใดที่จะหลีกเลี่ยงหรือแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้โดยลำพัง การจัดการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงต้องเรียนรู้ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จังหวัด และประเทศ

4. เป็นการเรียนเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคต (Present/Future oriented) การเรียนสิ่งแวดล้อมเป็นการเรียนที่ผู้เรียนจะต้องติดตามเหตุการณ์ในปัจจุบัน และเข้าใจผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและตนเองในอนาคต

5. เป็นการสร้างจริยธรรม (Environmental ethio) การเรียนสิ่งแวดล้อมโดยการสร้างจริยธรรม ความสำนึก รู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวม หรือคุณภาพชีวิตของผู้อื่น

6. เป็นการเรียนในเชิงระบบ (System approach) เนื่องจากสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในโลกย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือระบบนิเวศจะช่วยส่งเสริมความคิดอย่างเป็นระบบ

7. เป็นการบูรณาการเนื้อหาการเรียน (Interdisoiplinary approach) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาจากส่วนต่างๆทั้งที่เป็นวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และค่านิยม การเรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่างๆร่วมกัน มีนิเวศวิทยาเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญ

8. เป็นการเรียนที่ผู้เรียนจะต้องมีส่วนร่วมในบทเรียน (Aotive partioipation) เนื้อหาในการเรียนมุ่งให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือนำไปปรับปรุงการดำรงชีวิตของตนเอง ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียน และตัดสินใจเลือกการดำรงชีวิตด้วยตนเอง เช่น สอนให้ผู้เรียนรู้จักสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนว่าควรจัดเรื่องใดบ้าง อาทิ สิ่งแวดล้อมกับความปลอดภัย การอนุรักษ์ภายในโรงเรียน

9. เป็นการเรียนที่มุ่งสร้างความตระหนัก เจตคติ และค่านิยม (Awareness, Attitude and Value) การเรียนสิ่งแวดล้อมจะต้องมุ่งสร้างความตระหนักต่อปัญหาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อให้เกิดค่านิยมในอันที่จะธำรงรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเอาไว้ ดังนั้นกระบวนการเรียนและการประเมินผลการเรียนจึงมุ่งประเมินที่ความตระหนัก เจตคติ และค่านิยมมากกว่าการเรียนที่มุ่งความรู้ ความเข้าใจดังเช่นการเรียนวิชาอื่นๆ

10. เป็นกระบวนการเรียนแบบแก้ปัญหา (Problem solving oriented) ความจำเป็นในการเรียนสิ่งแวดล้อมนั้น เกิดขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนจึงต้องเน้นกระบวนการเรียนแบบแก้ปัญหา โดยมีเนื้อหาวิชาที่จะนำไปแก้ปัญหา เช่น การทำความสะอาดภายในโรงเรียน การปลูกต้นไม้ในโรงเรียน เป็นต้น

ข้อคำนึงและวิธีการสอน

วิธีการสอนจัดเป็นหัวใจของการให้การศึกษาในทุกวิชา การจะให้ผู้เรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนวิชานั้นๆจะต้องใช้วิธีการต่างๆมากมายเข้ามาพิจารณาว่าจะสอนอย่างไร คือ

1. เป้าหมาย (Goal) การใช้วิธีสอนอย่างใดจะต้องดูเป้าหมายของหลักสูตรหรือเป้าหมายของการสอนในสาขาวิชานั้นเป็นหลักว่าต้องการให้ผลผลิตที่ได้มีลักษณะอย่างไร สำหรับเป้าหมายของการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาต้องการให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและมีพฤติกรรม

กรรมที่ช่วยส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม นั่นคือหากได้พิจารณาเป้าหมายแล้ว สรุปได้ว่าวิธีการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาจะต้องเป็นวิธีที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้โดยเต็มที่ เช่น การได้เข้าอภิปรายซักถามปัญหา ได้ตัดสินใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ได้มีส่วนสังเกตความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม ได้วิเคราะห์ปัญหาอย่างกว้างขวาง

2.เนื้อหา (Content) การเลือกวิธีการสอนจะต้องพิจารณาเนื้อหาวิชาที่จะสอนด้วยว่าจะใช้วิธีการสอนอย่างไรมาใช้สอนในเนื้อหานั้นได้ แล้วค่อยพิจารณานำเอาวิธีที่เหมาะสมที่สุดมาใช้ เช่น การสอนเรื่องมลพิษทางอากาศ อาจใช้วิธีทัศนศึกษาในการสอน

3.ผู้เรียน ตัวผู้เรียนมีส่วนสำคัญในการเลือกวิธีการสอนเพราะผู้เรียนมีความสนใจ ความต้องการและวิธีการเรียนแตกต่างกัน เช่น เด็กประถมอาจชอบปลูกต้นไม้ เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนเด็กโตอาจดูโทรทัศน์ วิดีทัศน์ หรือพาไปทัศนศึกษาที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4.ผู้สอน การสอนโดยทั่วไปควรเลือกวิธีการสอนอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับผู้สอนเองจะใช้วิธีใดจึงจะเหมาะสมกับตนเอง บางคนอาจใช้วิธีบรรยาย (Lecture) ก็มีคนฟังและสามารถโน้มน้าวให้ผู้เรียนหรือคนฟังเห็นคล้อยตามได้ แต่ขณะเดียวกันผู้สอนอีกคนหนึ่งอาจจะสอนในเนื้อหาเดียวกันกับผู้เรียนในวัยเดียวกัน แต่ปรากฏว่าผู้เรียนไม่ชอบผู้สอน (รวีวรรณ ชินะตระกูล, 2540, น.82-83)

การสอนจะได้ผลมากน้อยเพียงไรจะต้องคำนึงถึงหลักใหญ่ๆที่กล่าวไว้ 4 ข้อข้างต้น วิธีการสอนที่นิยมใช้สอนวิชาสิ่งแวดล้อมกันอยู่ในปัจจุบัน อาจใช้หลายวิธีผสมผสานกัน คือ (รวีวรรณ ชินะตระกูล)

1.การศึกษานอกห้องเรียน (Out door education) การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การนำผู้เรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ อาจจะต้องใช้เวลาในการไปและเตรียมการมาก แต่การเรียนสิ่งแวดล้อมนั้นแม้แต่การออกไปศึกษาในภูเขาร่องกล้าก็ถือเป็นทัศนศึกษาได้ผู้สอนจะต้องมีเป้าหมายให้แน่นอนก่อนพาผู้เรียนออกไปว่าต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติจึงพาไปศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

2.การใช้ทัศนศึกษา การใช้ทัศนศึกษาทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียนมากและในขณะที่มีทัศนศึกษาที่ทำได้เพื่อสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจจะหาซื้อได้จากสำนักนิตยสารและวางแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

3.การใช้สไลด์ การใช้สไลด์เป็นการสร้างอุปกรณ์การสอนที่ถูกกว่า ทำให้ผู้เรียนได้เห็นภาพจากของจริงและมีสีสันสวยงาม การใช้สไลด์ประกอบการสอนจะต้องเขียนบท (Script) คัดลอกภาพให้ชัดเจน และถ้าอัดเสียงประกอบด้วยจะทำให้บทเรียนน่าสนใจยิ่งขึ้น

4.การใช้แผ่นใส (Transparency) การใช้แผ่นใสควรใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอน อาจจะสร้างตัวหนังสือจากเครื่องคอมพิวเตอร์แล้วพิมพ์ออกมาก็ได้

5. การใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) และเกม การสร้างสถานการณ์จำลองเป็นการสมมติให้ผู้เรียนเป็นคนที่เข้าไปอยู่ในสถานการณ์อย่างหนึ่ง แล้วให้แต่ละคนอภิปรายหรือตัดสินใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

6. การเชิญวิทยากร การเชิญวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมสำคัญใดหนึ่ง แล้วให้มีการอภิปรายร่วมกัน

7. การทดลอง เป็นการทำให้ผู้เรียนได้พบเห็นปัญหาหรือเข้าใจสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น

8. การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาอย่างมีจุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ระหว่างผู้ให้ความรู้ (ผู้ถูกสัมภาษณ์) กับผู้รับความรู้ (ผู้สัมภาษณ์) เพื่อหาข้อมูลที่ต้องการตามความเป็นจริง วิธีการสัมภาษณ์จะต้องมีการนัดหมายล่วงหน้า ส่งขอบข่ายของเรื่องที่ต้องการสัมภาษณ์ไปล่วงหน้า และต้องแจ้งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้หากมีการอัดเทปหรือถ่ายภาพด้วยวิธีทัศน์ เพื่อผู้ถูกสัมภาษณ์จะได้เตรียมใจได้ถูกต้อง

9. การจัดกิจกรรมพิเศษ เป็นกิจกรรมพิเศษเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้เรียนได้ร่วมทำกิจกรรม หรือได้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การเข้าร่วมปลูกต้นไม้ ตามโครงการการปลูกป่า การลงมือคิดห้วงขานก ในโครงการคิดห้วงขานกนางแอ่น เป็นต้น

10. การทำรายงาน ให้ผู้เรียนทำรายงานเป็นกลุ่มหรือทำเป็นรายบุคคล เพื่อให้รู้จักการค้นคว้าและเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตน ถ้าผู้เรียนได้ค้นคว้าเพิ่มขึ้นอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติได้

11. การอภิปรายโต้แย้ง (Debate) เป็นการให้ผู้เรียนหาข้อมูลมาสนับสนุนความคิดของตน

12. การแสดง (Role-playing) การให้ผู้เรียนแสดงบทบาทของบุคคลต่างๆ

การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

หลักการสอนทั่วไป

การสอนเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และอุดมการณ์ (Context) ที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรให้กับผู้เรียน และในการที่จะเลือกสอนอย่างไรนั้น Bruner กล่าวว่าจะต้องพิจารณาจาก (Morris Bigge, 1976)

1. ธรรมชาติของผู้เรียน (Nature of Person) จะต้องคำนึงถึงว่าผู้เรียนนั้นเป็นใคร มีความรู้ระดับไหน มีความต้องการอย่างไร ฯลฯ

2. ธรรมชาติของความรู้ (Nature of Knowledge) ลักษณะของวิชาหรือข้อมูลที่จะสอนเป็นอย่างไร เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาสังคมวิทยา ย่อมจะมีลักษณะของความรู้ที่จะให้แก่ผู้เรียนแตกต่างกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะที่แตกต่างกัน

3.ธรรมชาติของกระบวนการ (Nature of Process) วิชาหรือเนื้อเรื่องที่จะสอนมีกระบวนการที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์กันโดยตลอดอย่างไร

นอกจากจะพิจารณาเลือกการสอนตามที่กล่าวข้างต้นแล้วสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการจะสอนอย่างไรนั้นคือ

4.ธรรมชาติของผู้สอน (Nature of Teacher) การจะเลือกสอนอย่างไรนั้นจำเป็นที่จะต้องพิจารณาลักษณะเฉพาะตัวของผู้สอนเองด้วยว่าจะใช้วิธีใดจึงเหมาะสมกับบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของตนเอง

อย่างไรก็ตาม Bruner ได้สรุปไว้ว่าการเรียนในทุกวิชานั้นมุ่งหมายที่จะให้รู้เค้าโครงของความรู้ (Structure of Subject) คือ 1.ตัวความรู้โดยเฉพาะ 2.ความคิดรวบยอด (Concept) ที่เหลืออยู่แก่ผู้เรียน 3.การถ่ายทอด (Transfer) ความรู้ที่ได้อันจะนำไปสู่การคิดอย่างมีเหตุผล เพื่อการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

ตามทัศนะของ Bruner นั้น การสอนควรจะประกอบไปด้วย

1.ประสบการณ์ในการเรียน (Optima Experience) เป็นการกำหนดขึ้นว่าผู้เรียนจะต้องทำอะไรบ้าง เพื่อที่จะได้ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายในการสอนนั้น

2.โครงสร้างของความรู้ (Structuring of Knowledge) วิชาที่จะให้เรียนนั้นมีขอบข่ายอย่างไร

3.การจัดลำดับความรู้ (Sequencing of Knowledge) เป็นการเรียงลำดับความรู้ที่จะสอนให้ต่อเนื่อง และเป็นการง่ายที่ผู้เรียนจะได้รับ

4.เกณฑ์การสัมฤทธิ์ผล (Role of Success) การวางหลักเกณฑ์ที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อที่จะบรรลุผลการสอน

5.การสร้างแรงจูงใจ (Procedure to Stimulate Thought) เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดที่แตกฉานขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาในชีวิตจริง

ทฤษฎีการให้ความรู้ (Knowledge Theory)

การนำทฤษฎี “การให้ความรู้” มาใช้ในการอธิบายการศึกษาครั้งนี้ เพื่อพิจารณาในเรื่องความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการถ่ายทอดของสื่อมวลชน หลังจากที่เข้าร่วมกิจกรรมสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1973 : 325) ให้ความหมายของความรู้ว่า ความรู้เป็นข้อเท็จจริง (Fact) ความจริง (Truth) กฎเกณฑ์และข้อมูลต่างๆที่มนุษย์ได้รับและรวบรวมสะสมได้จากมวลประสบการณ์ต่างๆ

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom, 1971 : 271) กล่าวว่า ความรู้เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจะระลึกถึงสิ่งเฉพาะเรื่องหรือเรื่องทั่วไป ระลึกได้ถึงวิธีการ กระบวนการหรือสถานการณ์ต่างๆโดยเน้นความจำ มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 6 ประการด้วยกันคือ

1. ความรู้ (Knowledge) ทำให้ทราบถึงความสามารถจำและระลึกถึงเหตุการณ์ หรือเหตุการณ์ที่ผ่านมา ได้แก่

1. ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหา
2. ความรู้เกี่ยวกับกลวิธีและการดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
3. ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมแนวคิดและโครงสร้าง

2. ความเข้าใจ (comprehensive) ทำให้ทราบถึงความสามารถในการใช้สติปัญญาและทักษะเบื้องต้น ได้แก่

1. การแปลความ คือ การแปลจากบทหนึ่งสู่อีกบทหนึ่งโดยรักษาความหมายให้ถูกต้อง
2. การตีความหมาย คือ การขยายออกจากเนื้อหาเดิมด้วยการสร้างขึ้นมาในรูปแบบใหม่

3. การนำไปใช้ (application)

4. การวิเคราะห์ (analysis)

5. การสังเคราะห์ (synthesis)

6. การประเมินค่า (evaluation)

แพทริก เมียร์ดิธ (Patriok Meredith) กล่าวว่า ความรู้ (knowledge) จำเป็นต้องมียังค์ประกอบ 2 ประการคือ ความเข้าใจ (understanding) และการคงอยู่ (retaining) เนื่องจากความรู้เป็นสิ่งที่เราสามารถทำได้ในบางสิ่งบางอย่างที่เราเข้าใจแล้ว

การได้ทราบหลักการเรียนรู้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแผนการสื่อสารอย่างสัมฤทธิ์ผล กล่าวคือ

1. บุคคลจะมีความสามารถในการเรียนรู้แตกต่างกัน ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องราวใดๆก็ตาม จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงลักษณะของกลุ่มเป้าหมายด้วย

2. การเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับการตอบสนองทางอารมณ์

3. การแสดงให้เห็นว่าควรทำอย่างไรดีกว่าการบอกเฉยๆเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการให้การเรียนรู้ในเรื่องที่ซับซ้อน

- 4.ทัศนคติที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสารจะมีผลต่อทัศนคติที่มีต่อสารนั้นด้วย
- 5.ความจำเป็นมีความสัมพันธ์กับความใหม่ของข้อมูล ผู้รับสารมักจะจำได้และมีการตอบสนองต่อข้อมูลที่เพิ่งได้รับและการให้ข้อมูลซ้ำๆจะก่อให้เกิดการจดจำและเก็บสารนั้นไว้
- 6.การมีส่วนร่วมทำให้เกิดการเรียนรู้
- 7.การนำเสนอด้วยวิธีที่แปลกใหม่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ได้มากกว่าการนำเสนอด้วยวิธีธรรมดา

การเรียนรู้ (Learning)

วินัย วีระพัฒนานนท์ กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เรานั้นอาจเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการต่างๆ กัน แม้คนที่ไม่ได้เข้าโรงเรียนเลยก็มีโอกาสที่จะได้ความรู้ได้ เมื่อระบบประสาทและอวัยวะของร่างกายส่วนต่างๆพัฒนาสมบูรณ์ขึ้น มนุษย์ก็จะได้รับความรู้มากขึ้น หรือได้เพิ่มพูนความรู้มากขึ้น เพียงแต่เรามีตาที่จะได้เห็นสิ่งต่างๆมีหูที่จะได้ยินเสียงที่เกิดขึ้นมากระทบ มีจมูกที่จะได้กลิ่นที่มาสัมผัส มีลิ้นที่จะได้รับรสชาติ และมีความรู้สึกเมื่อมีสิ่งของมาสัมผัสกับผิวหนัง ประสาทสัมผัสต่างๆเหล่านี้ก็จะส่งผ่านสิ่งที่ได้รับไปยังสมองเพื่อเก็บ เพื่อรับรู้ เพื่อแปลความหมาย หรือสั่งการไปยังร่างกายส่วนอื่นๆ แต่เนื่องจากมนุษย์มีระบบสมองที่ซับซ้อนมากกว่าสัตว์อื่นๆจึงสามารถที่จะคิดวินิจฉัยสิ่งต่างๆที่ประสาทสัมผัสอื่นๆส่งมาและก่อให้เกิดความรู้อย่างอื่นตามมาอีกได้ โดยอาศัยความรู้หรือข้อมูลที่ได้แล้วเป็นพื้นฐานให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้น แต่โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์มีการเรียนรู้เกิดขึ้นทุกขณะ เมื่อประสาททุกส่วนพร้อมที่จะรับรู้สิ่งภายนอกที่กระทบแหล่งที่มาที่จะทำให้มนุษย์เกิดความรู้ขึ้น ได้นั้นมีดังต่อไปนี้

1. ประสบการณ์ตรง การได้ใช้ประสาททั้งหมดหรือบางอย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัสรับรู้สิ่งต่างๆเอาเองโดยตรงทำให้เกิดความรู้นั้น เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เช่น เมื่อเอามือไปแตะที่เตาไฟก็มีความรู้สึกเกิดขึ้นว่าไฟนั้นร้อน เมื่อเดินเข้าไปในซอขยริมถนนสายหนึ่งก็รู้ว่ามือน้ำท่วมขังอยู่ ความรู้ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดโดยการรับรู้ทางความรู้สึกด้วยระบบประสาทรับรู้ต่างๆดังที่ Harold H. Titus กล่าวว่าเป็นการรู้ที่เกิดโดย Sense Perception

การแปลความหมายจากสิ่งที่เราได้รับซึ่งเหมือนกันนั้น อาจแตกต่างกันในแต่ละคนได้ เช่นเมื่อเราเห็นหรือได้กลิ่นแกงก็มักจะแปลความว่ามีกลิ่นหอมหรือมีสีสวยน่ากิน แต่พวกฝรั่งมาเห็นหรือได้กลิ่นอาจบอกว่าเป็นเหม็นและแฉะสกปรกก็ได้ ทั้งนี้การแปลความของบุคคลแต่ละคนย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมด้วย แต่เนื่องจากเราไม่สามารถที่จะรู้อะไรๆได้ด้วยตนเองทั้งหมด จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ประเภทที่ 2 ขึ้น

2. ผู้รู้ (Authority) การได้รับรู้จากการที่มีผู้บอกเล่าเอาไว้แล้ว ช่วยทำให้มนุษย์ก้าวหน้าไปได้มาก เพราะสามารถทำให้ประหยัดเวลา และได้ความรู้เพิ่มมากขึ้นในเวลาสั้น โดยมีต้องไปทดลองหรือหาประสบการณ์เอาเอง เช่น การที่เราทราบว่ามิกระแสไฟฟ้าอยู่ในอากาศ เพราะจากการบอกเล่าของเบนจามิน แฟรงคลิน ทุกคนสามารถที่จะรู้เรื่องนี้ได้โดยมิต้องไปทดลองหาเอาด้วยตนเอง

ข้อบกพร่องในการได้รับความรู้โดยวิธีนี้คือ จะพิสูจน์ได้อย่างไรว่าสิ่งที่ได้บอกกล่าวไว้โดยผู้รู้ นั้นเป็นความรู้ที่ถูกต้อง การที่ทุกคนจะต้องมาคอยตรวจสอบความรู้กันทั้งหมดคงกระทำไม่ได้ วิธีการที่เราทำกันอยู่ในปัจจุบันคือ ปล่อยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบกัน และถ้าผู้เชี่ยวชาญได้ดำเนินการวิธีการพิสูจน์โดยถูกต้องจึงเป็นอันยุติได้ว่า ความรู้ที่มีผู้รู้กล่าวไว้แล้วนั้นถูกต้องและเป็นจริง อย่างไรก็ตาม แม้จะได้มีผู้เชี่ยวชาญทดลองพิสูจน์แล้วยังอาจมีข้อบกพร่องอยู่อีก เช่น ผู้เชี่ยวชาญใช้วิธีใดพิสูจน์ ซึ่งเราจะต้องใช้วิธีการอื่นเข้าช่วยในการพิสูจน์ต่อไปอีก

3. การใช้เหตุใช้ผล ในบางครั้งเราไม่สามารถที่จะได้รับความรู้จากประสบการณ์โดยตรง หรือไม่แน่ใจว่าที่มีการบอกเล่าเอาไว้ถูกต้องหรือไม่ หรือไม่รู้ว่ามีผู้รู้บอกอย่างไร เราก็ใช้วิธีการพิจารณาใช้เหตุใช้ผลไตร่ตรองดู เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสองอย่างมีระบบ แล้วจึงสรุปเอาเป็นความรู้ที่ได้รับ เช่น วัตถุที่ 1 ใหญ่กว่าวัตถุที่ 2 วัตถุที่ 2 ใหญ่กว่าวัตถุที่ 3 เราสรุปได้ว่า วัตถุที่ 1 ใหญ่กว่าวัตถุที่ 3 เป็นต้น

การใช้เหตุใช้ผลเพื่อการแสวงหาความรู้ นั้นอาจแยกออกได้อีก 3 วิธีการคือ

1. วิธีอนุมาน (Deductive Reasoning) วิธีอนุมานเป็นการเริ่มต้นคิดจากสิ่งที่เชื่อว่าเป็นจริงอยู่แล้ว แล้วนำไปหาข้อสรุปยืนยันกับสิ่งที่สังเกตหรือต้องการรู้ เช่น

(ก) ถ้าน้ำเน่าจะทำให้ปลาตาย

(ข) น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเน่า

สรุป (ค) ปลาในแม่น้ำเจ้าพระยาตาย

วิธีการอนุมานจะเริ่มต้นด้วยข้อความ (Premises) ที่เป็นจริงเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เป็นจริง แต่ผลสรุปนั้นจะนำไปสู่ข้อความเบื้องต้นที่เป็นจริงไม่ได้ เช่น ตามตัวอย่างที่ยกมานั้น การที่ปลาในแม่น้ำเจ้าพระยาตายนั้นสรุปไม่ได้ว่าเป็นเหตุจากน้ำเน่าไปทั้งหมด (Donald Ary and Other, 1979)

2. วิธีอุปมาน (Inductive Reasoning) วิธีอุปมานเป็นการหาข้อสรุปที่เป็นจริงเอาจากสิ่งที่ได้สังเกตดูซ้ำแล้วซ้ำอีก จนแน่ใจได้ว่าการกระทำอย่างเดียวกันนั้นจะได้ผลเหมือนกันหมด เช่น

(ก) คนไข้ที่เป็นโรคมะเร็งที่ปอดสังเกตแล้วมักสูบบุหรี่

(ข) การสูบบุหรี่เป็นสาเหตุของโรคมะเร็ง

ทั้งวิธีการอุปมานและอนุมานเป็นวิธีการที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยทั่วไป นอกจากนี้ยังได้มีการนำเอาทั้งการอุปมานและอนุมานมารวมกันเข้าด้วยกันเป็นวิธีวิทยาศาสตร์ (Scientific Approach) (Donald Ary and Other, 1979)

3. **วิธีวิทยาศาสตร์** เป็นที่ยอมรับกันว่า Charles Darwin เป็นคนแรกที่น่าเอาวิธีวิทยาศาสตร์มาใช้กับทฤษฎีวิวัฒนาการของเขา โดยการสังเกตโดยตรงจากธรรมชาติ สอบถามที่ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณที่เขาสังเกต ศึกษาเอกสาร แล้วจึงสรุปเป็นทฤษฎีขึ้นมา

ในกระบวนการทางวิทยาศาสตร์นั้นเริ่มจากการสังเกตหรือสำรวจดู แล้วตั้งเป็นสมมุติฐานขึ้น ซึ่งขั้นนี้เป็นวิธีการอนุมาน เมื่อตั้งเป็นสมมุติฐานแล้วก็หาข้อมูลมาพิสูจน์สมมุติฐาน ในที่สุดจะสรุปผลออกมา ซึ่งในขั้นนี้เป็นวิธีอุปมาน

วิธีวิทยาศาสตร์ประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆดังนี้

1. **ขั้นตั้งปัญหา** ปัญหาที่จะนำไปสู่การค้นคว้าสรุปได้จะต้องเป็นปัญหาที่สามารถสังเกตพัฒนา ลองดู เพื่อที่จะหาคำตอบได้

2. **การตั้งสมมุติฐาน** การตั้งสมมุติฐานเป็นการหาข้อสรุปไว้ชั่วคราว ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3. **การอุปมาน** เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการตั้งสมมุติฐานโดยการสังเกตทดลองจากสมมุติฐานที่ตั้งไว้ว่าจะเป็นไปตามสมมุติฐานหรือไม่

4. **การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล** การรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปพิสูจน์สมมุติฐานที่ตั้งไว้

5. **การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้** เป็นการยืนยันว่าสมมุติฐานที่ตั้งขึ้นใช้ได้หรือไม่ หรือจะต้องปฏิเสธ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของวิธีวิทยาศาสตร์

4. **การใช้จิตสำนึก** (Intuition) การรู้โดยวิธีนี้เป็นการรู้ที่เกิดขึ้นทันทีทันใดโดยอัตโนมัติ เป็นการรู้ที่มีได้เกิดจากการได้เห็น ได้ยินโดยตรง หรือเกิดจากการพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล แต่เป็นการเกิดขึ้นในความรู้สึกโดยทันทีทันใด เป็นการตอบสนองต่องานนั้นโดยส่วนรวม เช่น การเห็นคอกกู่หลายสีแดงก็มีความรู้สึกเบิกบานสดชื่น เป็นต้น

3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมขององค์กรธุรกิจ

ในการวิเคราะห์องค์กรธุรกิจ ซึ่งเป็นองค์กรที่หวังผลกำไร (Profit Organization) ในฐานะเป็นผู้จัดกิจกรรมสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมให้แก่สื่อมวลชน เพื่อนำไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชน (Mass Audience) นั้นมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมอย่างไร มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมใดๆขององค์กรธุรกิจ ดังนี้

- แนวคิดการตลาดเพื่อสังคม
- แนวคิดการประชาสัมพันธ์องค์กรธุรกิจเอกชน

แนวคิดการตลาดเพื่อสังคม

การนำแนวคิด “การตลาดเพื่อสังคม” มาใช้อธิบายการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อจะพิจารณาว่า บทบาทในการจัดกิจกรรมสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อนำมาประยุกต์เข้ากับแนวคิดการตลาดเพื่อสังคม การจัดกิจกรรมขององค์กรธุรกิจเป็นไปตามแนวคิดนี้หรือไม่

คอตเลอร์ และ ซอลท์แมน (Kotler and Zaltman, 1971) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า การตลาดเพื่อสังคมดังนี้คือ “การตลาดเพื่อสังคม คือ การออกแบบ (Design), การนำแผนมาใช้ (Implementation) และการควบคุม (Control) แผนที่เราจัดทำขึ้นเพื่อให้มีอิทธิพลต่อการยอมรับในความคิดทางสังคม และรวมถึงการพิจารณาในเรื่องของการวางแผนสินค้า (Product), การวางราคา (Pricing), การสื่อสาร (Communication), การจัดจำหน่าย (Distribution), และการวิจัยการตลาด (Market Research)”

แนวคิดนี้จะแตกต่างจากแนวคิดทางการตลาดทั่วไปที่เน้นการตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้ตรงและมากที่สุด โดยพัฒนาโปรแกรมการตลาดและเสนอขายอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นกุญแจในการดึงดูดและยึดลูกค้าไว้ ทั้งนี้เพื่อกำไรขององค์กรนั่นเอง แต่แนวคิดด้านการตลาดเพื่อสังคมนี้เป็นแนวคิดใหม่ ซึ่งอาจถูกเรียกว่า “แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์” “แนวคิดเพื่อการบริโภคที่ฉลาด” และ “แนวคิดการบังคับทางนิเวศวิทยา” หรือเรียกรวมกันว่า “แนวคิดทางการตลาดเพื่อสังคม”

พรทิพย์ สัมปัตตะวนิช (2540 : 31 - 41) กล่าวว่า แนวคิดในการใช้การตลาดเพื่อสังคม มีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1952 เมื่อ เจ คี เวียบ (Wiebe, 1952) ได้เขียนบทความตั้งคำถามขึ้นว่า “Why can't you sell brotherhood like you sell soaps” บทความนี้เองเป็นสิ่งกระตุ้นให้นักวิชาการทางการตลาดพยายามตอบคำถามนี้ ทำให้เกิดการขยายความคิดทางการตลาดที่ใช้ขายสินค้ามาเป็นการขายความคิดทางการเปลี่ยนแปลงสังคม ในทางปฏิบัติการใช้เทคนิคทางการตลาดเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมเริ่มต้นส่วนใหญ่ในประเทศที่กำลังพัฒนา จนในที่สุดได้มีการก่อกำเนิดคำว่า “การตลาดเพื่อสังคม” (Social Marketing) ขึ้น โดยคำว่า “การตลาดเพื่อสังคม” ถูกนำมาใช้ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1971 เป็นการอธิบายการใช้หลักการตลาดและเทคนิคทางการตลาดก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และ/หรือพฤติกรรม นั่นหมายความว่า การตลาดเพื่อสังคมเป็นความพยายามที่จะขายความคิด บริการ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในสังคมหนึ่งๆ แบบเดียวกับการที่นักการตลาดทั่วไปขายสินค้าของตนเอง ดังนั้นจึงมีการออกแบบแผนงาน มี

การนำมาใช้และการควบคุมแผนงานซึ่งมุ่งไปที่การเพิ่มการยอมรับในความคิด หรือแนวทางการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในกลุ่มเป้าหมาย

ในอดีตที่ผ่านมา ผู้จัดทำนโยบาย (Policy Makers) และเจ้าหน้าที่ในประเทศที่กำลังพัฒนามักจะมองไม่เห็นว่าการตลาดจะสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศได้ (Duhaiame et.al.,1985) (คือมิได้พิจารณาว่าการตลาดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆเพื่อให้เกิดความเจริญเติบโตของประเทศตามมา) หรือแม้กระทั่งนักการตลาดเองก็ให้ความสนใจ หรือความสำคัญในการใช้การตลาดเพื่อพัฒนาประเทศน้อยมาก (Montzer and Samli, 1981) นี้อาจจะเป็นเพราะความเชื่อเก่าๆที่ว่า การตลาดเป็นเครื่องมือของธุรกิจที่แสวงหากำไรจากผู้บริโภคเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในแง่ของการพัฒนานั้น มีแนวคิดที่ขัดแย้งกันเกิดขึ้น 2 แนวทางในเรื่องบทบาทของการตลาด คือ แนวความคิดแบบดีเทอร์มินิสต์ (Determinists) และแอกทิวิสต์ (Activists) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการใช้การตลาดเพื่อการพัฒนา (Duhaiame et.al., 1985 : Kaynak and Hudanak, 1987)

แนวความคิดของดีเทอร์มินิสต์ เชื่อว่า การตลาดเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากสิ่งเร้าที่แวดล้อมในสังคม ดังนั้นการตลาดจึงไม่มีบทบาทมากนักในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและประเทศ แนวคิดนี้จะพิจารณาถึงโครงสร้างทางการตลาด และกิจกรรมทางการตลาดในแต่ละประเทศว่าแตกต่างกัน และพบว่ารูปแบบของระบบการตลาดและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการตลาดนั้นมีความสัมพันธ์กับระดับของการพัฒนาประเทศนั้นๆ ดังนั้น การตลาดจึงเป็นตัวตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้นๆ เมื่อสิ่งแวดล้อมต่างๆในสังคมเปลี่ยนแปลง ระบบการตลาดก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย เมื่อสังคมพัฒนาขึ้นในทิศทางโลกก็ตาม ระบบการตลาดก็จะพัฒนาไปในทิศทางนั้นๆด้วยเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า การตลาดไม่มีบทบาทเป็นตัวชี้นำในการพัฒนาประเทศ

ส่วนแนวคิดของแอกทิวิสต์ นั้นเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกันว่า การตลาดสามารถมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อม และมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การตลาดสามารถกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาประเทศได้ในหลายๆทิศทาง เช่น การถ่ายเทเทคโนโลยีและความรู้ (Technologies and Know-how Transfer) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางการตลาด เช่น การขนส่ง, การเก็บรักษาสินค้า, การให้สินเชื่อ และอื่นๆ หรือแม้กระทั่งการไหลเวียนของข้อมูลและสื่อมวลชนที่พัฒนาขึ้น

จากแนวความคิดของแอกทิวิสต์นี้ การตลาดจึงได้ขยายคำจำกัดความมากขึ้นเป็นลักษณะของการตลาดมหภาค (Macromarketing) โดยคำว่ามหภาค (Macro) หมายถึงการขาย หรือหน่วยที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ดังนั้น การตลาดมหภาคจึงเป็นมุมมองทางการตลาดที่กว้างมากขึ้นกว่าที่เราเคยพิจารณาถึง (Barteis and Jenkins, 1977) ในมุมมองของการตลาดมหภาคคือ การตลาดที่ศึกษาสังคมทั้งระบบและการตลาดที่มีบทบาทในด้านเศรษฐกิจของชาติด้วย รวมทั้งการศึกษาถึงการประยุกต์ใช้การตลาดเพื่อสิ่งที่มีใช้สินค้าที่จะนำมาขาย

นอกจากนี้การตลาดเพื่อสังคม สามารถดำเนินการได้โดยปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรใด ๆ ก็ได้ ซึ่งอาจจะเป็นองค์กรที่หวังผลกำไร (Profit Organization) หรือองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร (Non-profit Organization) ก็ได้ โดยจุดมุ่งหวังอยู่ที่ผลประโยชน์ของสมาชิกสังคมเป็นหลัก

ระมิต ฝ่ายริย์(2530 : 19-20) กล่าวว่า แนวคิดคิดทางการตลาดเพื่อสังคมเป็นแนวคิดทางการบริหารการตลาดที่เชื่อว่ากุญแจสำคัญขององค์การคือการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพให้มากกว่าคู่แข่ง โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพของสังคมเป็นสำคัญและให้สังคมเป็นสุข โดยมีแนวคิดดังนี้คือ

1.ความอยากได้ของผู้บริโภค มิได้หมายความว่า จะสอดคล้องต้องกันเสมอกับความสนใจในอนาคต หรือระยะเวลาอันยาวนานของผู้บริโภคและความสนใจระยะเวลานานของสังคมด้วย หมายความว่า ผู้บริโภคมีโอกาสเลือกผลิตภัณฑ์ หรือบริการใดก็ตามจะเลือกในสภาพปัจจุบันที่เขาอยากได้ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องคือผู้บริโภคและสังคม

2.ผู้บริโภคจะชอบองค์การที่แสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่กับความอยากได้ของผู้บริโภคเพิ่มขึ้น รวมทั้งองค์การที่แสดงถึงความสนใจในความเป็นมนุษย์และความสุขของสังคมในระยะเวลานานด้วย

3.งานขององค์การ คือ สนองตอบตลาดเป้าหมายโดยการผลิตสินค้า หรือบริการที่มีคุณภาพดีไม่ปลอมปน ไม่เอาเปรียบผู้บริโภคและสังคม ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะต่างๆ ให้มนุษย์แต่ละคน และสังคมได้รับประโยชน์อันยาวนาน ยึดถือเป็นกุญแจสำคัญคือคุณค่าและยี่ดูลูกค้า

แนวคิดการประชาสัมพันธ์องค์กรธุรกิจเอกชน

การนำแนวคิด “การประชาสัมพันธ์” ในส่วนของการประชาสัมพันธ์องค์กรธุรกิจเอกชน มาใช้ในการศึกษาคั้งนี้ เพื่อจะพิจารณาว่า กิจกรรมที่องค์กรธุรกิจจัดขึ้นให้แก่สื่อมวลชน เมื่อนำมาประยุกต์เข้ากับแนวคิดการประชาสัมพันธ์องค์กรธุรกิจเอกชน โดยจะทำการพิจารณาว่า กิจกรรมที่องค์กรธุรกิจจัดขึ้นมีเป้าหมายเพื่อการประชาสัมพันธ์องค์กรใช่หรือไม่

การประชาสัมพันธ์ องค์กรธุรกิจเอกชน คือ การดำเนินงานประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานธุรกิจเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มประชาชน อันได้แก่ บริษัทธุรกิจ โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยวิธีการบอกกล่าวเผยแพร่ และชี้แจงเกี่ยวกับนโยบายการดำเนินงาน รวมทั้งวิธีอื่นๆ เพื่อที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดี และชื่อเสียงเกียรติคุณของหน่วยงานนั้น ไปสู่กลุ่มประชาชนเพื่อให้ได้รับความนิยม และความร่วมมือจากประชาชนกลุ่มต่างๆ ในการสร้างสรรค์ผลสำเร็จแก่งานใดๆของหน่วยงานนั้น

หลักการดำเนินการประชาสัมพันธ์องค์กรเอกชน

วิรัช อภิรัตน์กุล (2526 : 407-408) การดำเนินงานประชาสัมพันธ์ธุรกิจเอกชนนั้น องค์กรจะต้องมีการศึกษาหาข้อมูลต่างๆเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนการดำเนินงาน วางแผนการใช้สื่อ และทำการสื่อสารไปสู่ประชาชน กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งในการดำเนินการนั้นมีหลักสำคัญดังนี้ คือ

1. เผยแพร่ชี้แจงข่าวสาร การดำเนินงานนโยบายไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมายให้เข้าใจ
2. สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มประชาชน เช่น พนักงานลูกจ้าง ผู้ถือหุ้น ผู้บริโภค เป็นต้น
3. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานธุรกิจและนักธุรกิจอื่นๆ
4. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลและหน่วยงานราชการต่างๆ
5. สร้างภาพพจน์ที่ดีงามขององค์กร เพื่อชื่อเสียง เกียรติคุณ และความนิยมจากประชาชน
6. บริการสังคม และอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ แก่ประชาชน ชุมชน และสังคมโดยรวม

ในอีกความหมายหนึ่ง การประชาสัมพันธ์ (Public Relations) คือ การติดต่อสื่อสารหรือสื่อความหมายทางด้านความคิดและข่าวสารจากหน่วยงานหรือองค์กร สถาบัน ไปสู่กลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นหรือประชามติที่ประชาชนมีต่อหน่วยงานหรือองค์กร สถาบันด้วยความพยายามอย่างจริงจัง โดยมุ่งหวังจะสร้างผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ องค์กร สถาบันและกลุ่มประชาชน อีกทั้งยังเป็นการช่วยให้สถาบันสามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกลมกลืนกับสังคมได้ ฉะนั้น วัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ก็คือ การสร้างสรรค์ความเข้าใจอันดีกับประชาชน ตลอดจนการเสริมสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่หน่วยงานเพื่อให้ประชาชนมีความรู้สึกนึกคิดที่ดีต่อหน่วยงานและให้ความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงาน หรือองค์กร สถาบัน (อ้างใน วนิตา วงศ์วิเศษศักดิ์ 2535)

นโยบายและเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ในองค์กรธุรกิจเอกชนมีขั้นตอน คือ (อ้างใน สุเทพ เคะชะชีพ 2532 : 28)

1. เรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ (Concern) เช่น ความสำเร็จที่บริษัทมาทำธุรกิจอยู่ที่นี้มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น ประชาชนเข้าใจหรือไม่เข้าใจว่าบริษัทเราอย่างไร และมีวิธีการแก้ไขอย่างไร
2. กำหนดเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ (PR Goal)
3. วางโครงร่าง (Program) ที่จะให้บรรลุเป้าหมายนั้น กำหนดกิจกรรมว่ามีอะไรบ้าง
4. ระบุระยะเวลาและผู้รับผิดชอบ (Timing and Responsibility) ไว้แน่ชัด
5. ข้อสังเกต (Remark) เช่น ทำสิ่งนี้สำเร็จหรือไม่สำเร็จ เพราะเหตุใด ต้องการความช่วยเหลืออย่างไรบ้าง และจากหน่วยงานใด

4.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(ก.) ประสิทธิภาพของสื่อประเภทต่างๆในการให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม

จริพันธ์ เชมะสุวรรณ (2518) ศึกษาการใช้ประโยชน์จากสไลด์เทปเสียงในการสอนวิชา สุขศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า การสอนโดยใช้สไลด์ประกอบเสียงได้ผลดีกว่าการสอนแบบบรรยาย นอกจากนี้ การใช้สื่อร่วมในการให้ความรู้ทำให้ผู้รับเกิดความสนใจ จดจำได้มาก และเป็นเวลานาน อีกทั้งประหยัดเวลา เราให้ผู้อ่านเกิดความพอใจ

พงนา วาสิกรัตน์ (2536) วิจัยประสิทธิผลของสื่อประชาสัมพันธ์โครงการซิงค์เอิร์ธในการให้ความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขต กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นหลังจากเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ส่วนตัวแปรทางด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ ได้แก่ ระดับชั้น ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว การเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การใช้สื่อหลายประเภทมาประกอบกันทั้งสื่อสไลด์ สื่อเอกสาร สิ่งพิมพ์และสื่อบุคคล ทำให้เด็กนักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเผยแพร่ โดยเฉพาะจะเป็นการผ่อนคลายความเครียดจากการเรียน เนื่องจากมีการงดการเรียน การสอนเพื่อให้นักเรียนเข้ามาฟังการเผยแพร่ รวมทั้งการเผยแพร่และบรรยายของวิทยากรโครงการซิงค์เอิร์ธนั้น ทำในรูปแบบที่ไม่เป็นเชิงวิชาการจนเกินไป สไลด์มีเพลงสนุกๆประกอบ นักเรียนส่วนใหญ่จึงชื่นชอบวิทยากรและพอใจในสไลด์ที่ใช้ในการเผยแพร่ด้วย และส่งผลให้เกิดความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถจดจำความรู้บางประการได้ แต่คิดว่าเวลาที่รับฟังการเผยแพร่นั้นน้อยจนเกินไป อย่างไรก็ตาม นักเรียนมีความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพอสมควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรื่องสิ่งแวดล้อมสามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยากจนเกินไป

วิภาพัฒนา จันทร์ธวัชวัฒนา (2533) ศึกษาประสิทธิผลของสื่อวีดิทัศน์ที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่โครงการอีสานเขียวจากผู้เข้าร่วมโครงการ 81 คน ในตำบลท่าลาดขาว อำเภอโชคชัย และตำบลนากลาง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ผู้ที่เข้ามาชมวีดิทัศน์มีการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้เรื่องโครงการอีสานเขียว แต่ความคิดเห็นไม่เปลี่ยนแปลงหลังชมวีดิทัศน์ โดยมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวีดิทัศน์ชุดนี้ในหลายๆด้าน ทั้งทางด้านเนื้อเรื่อง คุณภาพรายละเอียด รวมทั้งเสนอให้ใช้สื่อประเภทอื่นร่วมในการเสนอข้อมูลเรื่องโครงการอีสานเขียว

สุพัตรา ผาสุย (2533) วิจัยเรื่องประสิทธิผลของหน่วยงานประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ในการให้ความรู้และทัศนคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในหมู่บ้านจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงความรู้และทัศนคติ ภายหลังจากการเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์

ทรัพยากรป่าไม้ในหมู่บ้านทดลอง 1 ที่ได้รับการประชาสัมพันธ์ โดยการใช้สื่อมวลชนผสม และหมู่บ้านทดลอง 2 ที่ได้รับการประชาสัมพันธ์โดยการใช้สื่อมวลชนผสมผนวกสื่อบุคคลมากกว่าหมู่บ้านควบคุม ปรากฏว่าชาวบ้านในหมู่บ้านทดลอง 1 และ 2 มีการเพิ่มความรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติไม่แตกต่างกัน

Edward W. Hosley ได้ศึกษาเปรียบเทียบวิธีสอนที่ใช้ในการศึกษานอกสถานที่ หรือทัศนศึกษา กับวิธีใช้ภาพนิ่งประกอบกับเครื่องบันทึกเสียง ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีทั้งสองเพียงวิธีเดียวต่างได้คะแนนการสอบครั้งหลังเพิ่มขึ้นพอกๆกัน แต่สำหรับกลุ่มที่ใช้ทั้งสองวิธีประกอบกัน ปรากฏว่ามีคะแนนเพิ่มขึ้นสูงสุด คือสูงกว่าอีกสองกลุ่มที่ใช้วิธีใดวิธีหนึ่งเพียงอย่างเดียว

(ข.) ผลกระทบจากการใช้สื่อเพื่อการศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อม

พนิดา บุญชัยศรี (2538) วิจัยเรื่องผลกระทบของรายการโทรทัศน์ รายการเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมของเราที่มีต่อความรู้ การนำไปปฏิบัติตาม และการถ่ายทอดสู่บุคคลในครอบครัวของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าการชมรายการเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมของเรามีผลกระทบต่อ การได้รับความรู้ของนักศึกษา โดยมีความรู้จากการชมรายการในระดับสูงเป็นส่วนใหญ่ ทั้งยังมีผลกระทบต่อ การนำไปปฏิบัติตามของนักศึกษา แต่มีการนำความรู้จากการชมรายการในระดับต่ำเป็นส่วนใหญ่ อาจเนื่องมาจากการได้รับความรู้แล้วนิ่งเฉย และเนื้อหาของความรู้ตลอดจนวิธีการอธิบายยุ่งยากสลับซับซ้อน และยังคงอาศัยความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ในบางเนื้อหาของความรู้ อีกด้วย จึงไม่มีการนำไปปฏิบัติตามเท่าที่ควร ทางด้านการนำความรู้ไปถ่ายทอดแก่บุคคลในครอบครัวนั้น การชมรายการมีผลกระทบเช่นกัน การนำความรู้ไปถ่ายทอดอยู่ในระดับต่ำเป็นส่วนมาก อาจมีเหตุผลทำนองเดียวกันกับการนำความรู้ไปปฏิบัติตาม คือ ได้รับความรู้แล้วนิ่งเฉยไม่ถ่ายทอด เนื่องมาจากเนื้อหาของความรู้ในบางเรื่องสลับซับซ้อนยากแก่การอธิบายและผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดควรมีความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ด้วย

วรรณมา เจียรตันศิริกุล (2531) ศึกษาเรื่องอิทธิพลของรายการโทรทัศน์ที่มีต่อการตระหนักในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครพบว่า พฤติกรรมการรับสารของประชาชนเปิดรับชมรายการโทรทัศน์มากที่สุด คือ ช่วงข่าว 2 ทูม (20.00-21.30น.) ส่วนเวลาที่มีคนชมรายการโทรทัศน์น้อยที่สุดคือ ช่วงโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (18.30-19.30น.) และสื่อที่ประชาชนได้รับความรู้ทางสิ่งแวดล้อมมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมาคือหนังสือพิมพ์และภาพยนตร์ตามลำดับ

(ค.) บทบาทสื่อในการให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม

นฤมล ศรีธว่าง (2532) วิจัยเรื่องการศึกษาปริมาณการนำเสนอข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยพบว่าหนังสือพิมพ์รายวันส่วนใหญ่เสนอข่าวสารสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเน้นหนักเฉพาะด้านทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า

ศิริธรรม โรจนสุพจน์ (2534) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่าการอ่านหนังสือพิมพ์และการดูโทรทัศน์ทั้งแบบเจาะจงและแบบทั่วไปมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม แต่การอ่านหนังสือพิมพ์แบบเจาะจงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่าการอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไป และการดูโทรทัศน์แบบเจาะจงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับเรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่าการดูโทรทัศน์แบบทั่วไป

อารยา สุพุทธมงคล (2535) การวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารโฆษณาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่าประชาชนในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ทราบข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากสื่อโทรทัศน์ โดยเปิดรับด้วยความถี่บ่อยครั้ง โดยมีลักษณะเป็นการตั้งใจดู หากเป็นเรื่องหรือประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ตรงกับความสนใจ และรูปแบบข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนเปิดรับมากที่สุด คือ โฆษณาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ โดยโฆษณาที่เห็นบ่อยครั้งได้แก่ การอนุรักษ์ป่าไม้และต้นไม้ การอนุรักษ์สัตว์ป่า และอากาศเป็นพิษ ส่วนการเปิดรับกับความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมพบว่าประชาชนที่เปิดรับและสนใจโฆษณาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม และมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการแก้ไข ป้องกันและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม

(ง.) การสอนสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการอื่นๆ

โกสินทร์ รัชชยาพันธ์ (2521) วิจัยเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาความสกปรกเป็นพิษของสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 518 คน พบว่าความรู้ ความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวกับปัญหายังมีน้อย แต่นักเรียนก็รับรู้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญและส่งผลร้าย นอกจากนั้นยังปรากฏว่า ผลการเรียนกิจกรรมในชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน แหล่งวิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับลักษณะในตัวผู้จัดการศึกษา และการดำเนินการสอนควรใช้วิธีแทรกความรู้ กิจกรรม

ในวิชาอื่น การสอนให้ผู้เรียนได้สัมผัสของจริงหรือปัญหา และการให้ความรู้ผ่านสื่อมวลชนจัดเป็นวิธีที่สมควรใช้ดำเนินการในการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

สุทิน ซอหะซัน (2524) ได้ศึกษาการสอนเปรียบเทียบวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยใช้วิธีการสอนแบบสหวิทยาการ เปรียบเทียบกับการสอนตามแผนการสอนปกติ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 ที่แยกเนื้อหาเป็นเรื่องๆ ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่สอนแบบสหวิทยาการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติทางสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยแผนการสอนปกติ

Vivian A. Walkosz ได้สำรวจโครงการสิ่งแวดล้อม และนิเวศวิทยาในโรงเรียนประถมศึกษา 14 โรงเรียนในมลรัฐอิลลินอยส์ โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าในด้านหลักสูตรควรเน้นในการแก้ปัญหาเป็นสำคัญ โครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาควรมีความต่อเนื่องและเป็นลักษณะสหวิทยาการที่เน้นวิทยาศาสตร์และสังคมวิทยาเรื่อง อากาศ น้ำ และดิน เป็นพิเศษนั้นมีความเกี่ยวข้องกับโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างมาก วิธีการสอนที่ส่วนใหญ่เสนอให้ใช้คือวิธีใช้สื่อหลายชนิด (Multi-Media Approach) วิธียึดแบบเรียน (Non-Textbook Approach) และวิธีศึกษานอกสถานที่

Nancy R. Neoske ได้ศึกษาถึงวิธีการสอนที่จะส่งผลต่อทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม ของเด็กชั้นประถมปีที่ 5 โดยเลือกเด็กจากจำนวน 72 ชั้นเรียนมาใช้ในการทดลอง แบ่งเป็นพวกที่ให้รับประสบการณ์ตรง (Real Treatment) โดยการไปทัศนศึกษา และปฏิบัติการในสถานการณ์จริง อีกพวกหนึ่งใช้แบบจำลองสถานการณ์ (Simulated Treatment) หลังจากทดลองแล้วนำไปทดสอบทัศนคติของเด็กที่มีต่อสิ่งแวดล้อม พบว่า ทัศนศึกษาเป็นวิธีที่ส่งผลให้เด็กเกิดทัศนคติทางบวกต่อสิ่งแวดล้อมได้มากกว่าวิธีอื่น